

Profesor Masaryk v exilu před sto lety.
Vratislav Preclík

Je téměř neuvěřitelné, že od Masarykovy akce, stále tak živé, která rozhodující měrou přispěla ke vzniku samostatného státu, uplynulo již dlouhých sto let. Připomeňme si u příležitosti tohoto významného výročí hlavní události, strasti a úskalí jeho cesty kolem světa.

Již na podzim 1914 se Masaryk vydal na kratší zahraniční cesty do západní Evropy, jak kvůli předání tajných dokumentů, tak aby získal doma jen těžko dostupné informace. Dne **18. prosince 1914** Masaryk odjíždí do Itálie, již s malými potížemi na rakouských hranicích. Cestuje vlakem přes Benátky, Florencii do Říma s dcerou Olgou a pomalu se z něj stává exulant podobný nejvíce J. A. Komenskému. Jak píše Jan Herben „v Masarykovi zosobněn revolucionář rozumový, vědecky vzdělaný a matematicky myslící“. Následovalo Masarykovo jednání s jihoslovany, Poláky a Rusy s navázáním styku s anglickým velvyslancem. Konečný Masarykův úsudek o Italské neutralitě a postoji téměř protirakouském byl potěšující. Z Itálie putuje 11. ledna 1915 do neutrálních Švýcar, kde je ubytován na břehu Ženevského jezera. Ženeva, město francouzské a protestantské, stala se střediskem českých revolucionářů. Masaryk tam vytýčil dva hlavní úkoly: 1) zorganizovat a sjednotit roztroušené české kolonie, 2) získat místo v několika významných švýcarských novinách. Ústředí českých spolků bylo ustaveno v Bernu a existoval čilý styk s jihoslovanskou emigrací. Ve Švýcarsku získal Masaryk srbský pas. Cestování do dalších zemí bylo též Masarykovi (T. G. Marsdenovi) umožněno na srbský pas a setkává se 9. února s Edvardem Benešem v Curychu, který má rovněž pas tohoto státu. V Ženevě pak Masaryka zastihlo varování přátel, že na něj byl v Rakousku-Uhersku vydán zatykač a že se za žádnou cenu nemá vracet, snad by mohl být i popraven.

V dubnu byl Masaryk v Paříži, aby projednal s Denisem ústně celý plán české revoluční akce se zajištěním prostředků ze svého amerického fondu na nový důstojný časopis. Pokračoval v cestě do Londýna, kde vypracoval druhé memorandum o české otázce pro ministra zahraničí Greye. To zdůrazňovalo naše právo historické a tzv. maximální program. Vystoupil jako mluvčí a vůdce Slovanů. Přes námitky Masarykovy byla 26. dubna 1914 uzavřena smlouva mezi Dohodou (Anglie, Francie, Rusko) s Itálií, kde za vystoupení Itálie z trojspolku (Německo, Rakouskouhersko, Itálie) a účast ve válce na straně Dohody bylo slíbeno Itálii Trento, Terst s Istrií a velká část Dalmácie na úkor Jihoslovanů. Masaryk vybízí k organizování zahraničního československého vojska a k tomu přispívá i událost z 3. dubna 1915, kdy pražský 28. pluk přešel z velké části k Rusům u Dukelského průsmyku, dokonce i s hudbou. Následně byli zatčeni Karel Kramář a starosta Sokola Scheiner jako „intelektuální původci takových vojenských zjevů“. V Rusku pracovala již česká vojenská Družina a ve Francii první čeští dobrovolníci s rotou Na Zdar. České zahraniční kolonie byly mobilizovány zejména mravně proti Rakousku, zejména zásluhou Masarykovy aktivity. Dne 4. května 1915 vystoupila Itálie z Trojspolku a zřekla se neutrality a 23. 5. 1915 vypověděla válku Rakousku-Uhersku. Mezitím **9. května 1915** proběhla vítězná bitva u Arrasu, v níž však byla rota „Na Zdar“ prakticky zničena. Následovala porážka Němců na Marne. V činnosti Masaryka bylo důležité rychlé a spolehlivé spojení s Prahou. V Kovandových (vystupoval skrytě jako agent

Douba) opisech z Vídně bylo nalezeno upozornění na vyžádané Masarykovo zatčení pro velezradu za římské styky z konce roku 1914. Stav na bojištích však již nebyl příznivý - německá vojska postupovala do vnitrozemí ruského, Italům se málo dařilo na Soči a Anglie prohrávala výpravu na Dardanely. Masaryk si ověřoval nálady a ducha nováčků v armádě ve Francii (Lyonu) a v Itálii (Miláně). V rozmezí od 1. do 6. července, k 500. výročí upálení Husova v Kostnici byla uskutečněna celá řada vystoupení před českou i zahraniční veřejností. Již 1. 7. 1915 uveřejnil Ernst Denis v „La Nation Tcheque“ rozsáhlou úvahu a poučení o našem kostnickém mistru, 4. 7. přednášel Masaryk na Universitě v Curychu, 6. července přednášel Denis a Masaryk v Ženevě. V rámci této přednášky v Reformačním sále univerzity pronesl Masaryk svůj slavný projev k pětistému výročí upálení Mistra Jana Husa, ve kterém vyhlásil boj habsburské nadvládě z něhož vyjímáme: *"Bylo řečeno, že historie je soudcem, že jest učitelem. Já pravím, že dějiny jsou povinností. Každý Čech znalý svého národa musí se rozhodnout pro reformaci nebo protireformaci, pro ideu českou nebo pro ideu Rakouska, orgán protireformace a evropské reakce. Hus, Žižka, Chelčický, Komenský jsou naším živoucím programem. Naše reformace jako každá reformace, nebyla a není skončena. Reformace znamená ustavičnou reformu, neustálé obnovování, snahu po lepším, zdokonalování, pokrok. Česká reformace byla mravní par excellence, proto odolávala církvi a skrze církve státu, neboť ve středověku církve a stát činily jeden teokratický celek. Naše reformace vedla k politické revoluci. Každé důsledné a čestné mravní úsilí vede logicky k reformě a dále k politické a sociální revoluci. Českou reformací celý národ po prvé postavil a pokusil se rozřešit otázku autority v moderním smyslu, také dnes jde o tutéž otázku, otázka ta nestrpí odkladu a je třeba za každou cenu ji rozřešit."* V závěrečném proslovu pak prohlásil: *"Idea nejčistší humanity nezakazuje, nemůže zakázat obranu. Právě naše reformace prohlásila s největší určitostí, že obrana není násilí. Naše reformace dává toto pravidlo: Odsuzujeme násilí, nechceme a nebudeme ho používat. Avšak proti násilí budeme se bránit třeba železem."* Tentýž den měl přednášku Seton - Watson v Londýně na Kings College s výkladem stručných českých dějin, současného kulturního stavu a osudu Slováků pod útlakem Maďarským. Nastínil Čechy jako bránu do slovanského světa a prostředníka mezi Anglií a Ruskem. Obdobné slavnosti konaly se v Americe v New Yorku, Chicagu a v českých obcích.

Tehdy se v blízkém Chamonix pod horou Mont Blanc ve Francii se setkal T.G. Masaryk s Milanem Rastislavem Štefánikem, který tam působil jako meteorolog na observatoři a k Masarykovi se sám přihlásil. 22. srpna 1915 byl založen český týdeník „Československá samostatnost“ ve Švýcarsku se sídlem v Ženevě a po vypovědacím rozkazu všem aktivistům k opuštění Švýcarska byl týdeník přenesen do pohraničního francouzského Annemassu. Zahraniční Češi byli sledováni rakouskými špióny a při Masarykově onemocnění lékaři zjistili pokus o jeho otrávení prádlem. 30. srpna byla vykonána soudní prohlídka Masarykova bytu v Praze, na kterou byla paní Masaryková upozorněna tři dny předem redaktorem C. Duškem. V září za Masarykem emigroval Edvard Beneš, jenž překročil bavorské hranice s falšovaným pasem a 3. byl již na švýcarské půdě se schváleným veřejným prohlášením „Maffie“ k zastupování národa v zahraničí. Úkoly byly rozděleny takto: Masaryk do Londýna na universitu, Edvard Beneš do Paříže (oba přesídlili nejprve do Francie, kde se k nim připojil Milan Rastislav Štefánik), Lev Sychrava zůstane ve Švýcarsku.

Od 6. září 1915 Masaryk získával veřejné mínění novinami a přednáškami v Paříži, kdy česká otázka byla pro Francouze zcela bezvýznamná. V druhé řadě pak vyhledával cesty k osobám oficiálním, k vrstvám uměleckým a literárním (František Kupka vstoupil do legie s puškou, Štefánik opustil hvězdárnu a stal se pilotem). Byl ustaven „Zahraniční komitét československý“. Edvard Beneš pracoval v Paříži od 17. září a získal spojení s Prahou přes Holandsko pomocí malíře Emila Filly a jeho ženy. Podzemní spojení s Prahou zajišťoval Lev Sychrava ze Švýcarska a zajížděl do Londýna. I Masaryk přesídlil do Londýna v souladu s rozdělením politických úkolů ve Švýcarsku. V listopadu (14. 11. 1915) vydal „Zahraniční komitét“ památné prohlášení připravené Masarykem **v Londýně** a Denisem slohově upravené, z nějž vyjímáme: *"Všecky české strany domáhaly se samostatnosti národa posud v rámci Rakouska-Uherska, průběh bratrovražedné války a bezohledné násilí Vídně nás nutí domáhat se samostatnosti bez ohledu na Rakousko-Uhersko"*. „*Český národ se přesvědčil, že se musí starat sám o sebe. Rakousko poraženo nejen Ruskem, nýbrž i tím malým, tak opovrhovaným Srbskem stalo se přívěskem Německa*". „*Dynastie, žijící ve svých absolutistických tradicích, udržuje se jako fantom bývalé světové říše nedemokratickým spolupanstvím neplodné šlechty, beznárodní byrokracie a protinárodního důstojnictva.*“ Četlo se ve Švýcarsku, Francii, Anglii, Spojených státech, Itálii, Holandsku a později i v Rusku. V Rakousku o něm věděla jen státní policie. Prohlášení vzbudilo velkou pozornost i tím, že bylo vyhlášeno a jím se Čechové připojili rezolutně k Dohodě v okamžiku, kdy se jí vedlo na bojišti zle, Bulharsko zapřelo svou slovanskou krev a Rusko se blížilo rozkladu. V té době byl zraněn Štefánik po pádu letadla na srbském bojišti.

Začal rok 1916, který byl již druhým rokem usilovné práce T.G. Masaryka v cizině. Cestoval již 28. ledna, z Anglie do Paříže, za účelem navázání styků s vlivnými a mocnými osobnostmi ve Francii. Milan Rastislav Štefánik přes delší nemocniční pobyt připravil prostřednictvím svého známého redaktora deníku „Matin“ interview s Masarykem a jeho návštěvu u ministerského předsedy Aristida Brianda. Masaryk byl na doporučení poslance Lemeryho a paní de Jouvenel byl přijat **3. 2. 1916** a ve „Světové revoluci“ později o tom napsal: *"Předložil jsem mu (Briandovi) mapku Evropy a podal výklad svého nazírání na válku - podmínkou rekonstrukce Evropy a skutečného zeslabení Německa, tudíž i jistoty Francie je rozčlenění Rakouska na přirozené a historicky dané části. Můj výklad byl velmi stručný, takřka jen heslový. Briand má svou dobrou francouzskou hlavu a postřehl jádro věci ihned. A hlavně přijal náš plán a slíbil jej provádět. Slyšel jsem od Štefánika, že Briand byl doopravdy získán. Vyšlo o mé návštěvě oficiální komuniké, k doplnění a získání široké veřejnosti podal jsem v „Matinu“ (4. února) laskavostí redaktora pana Sauerweina stručně náš protirakouský program ve formě interviewu. Výklad jak se říká, „uhodil“ nejen v Paříži, ale i v ostatních spojeneckých zemích, nepřepínám pravím-li, že Dohoda naším programem o rozčlenění Rakouska dostala program pozitivní."* O jednání přinesly příznivou zprávu londýnské „Times“ i jiné anglické listy. Rovněž francouzský seriózní „Journal des debata“ přinesl o prohlášení vstřícný článek A. Gouvaina. V únoru 1916 byla zřízena Československá národní rada („Conseil national des pays Tcheques“ - Národní rada zemí českých) ve složení předseda Masaryk, Dürich, Štefánik a Beneš jako generální sekretář, se sídlem v Paříži. Stala se výrazem jednoty Čechů a Slováků. Prvním usnesením bylo zřízení vlastního vojska, které bylo pro budoucnost rozhodující. O budování vojska bylo rozhodnuto zejména v Rusku, kde bylo nejvíce našich zajatců i usedlíků.

Na londýnské universitě měl 22. února Masaryk přednášku o Slovanech ve světě - v podstatě o teorii panslavismu z níž citujeme: "*Je velmi pochopitelné, že malé slovanské národy vidí ve velkém Rusku svého mocného ochránce. Nemůže tomu býti jinak, jsou-li ustavičně ohrožováni od Němců, Maďarů a Turků a jestliže ostatní velcí národové nejeví o ně zájmu. Řeknu ještě více - právě západní národové jsou odpovědní za panrusismus tím, že buď západní a jižní Slovanů přímo ohrožují nebo je nechávají na pospas německé a rakousko-uherské hegemonii. Panrusismus neudělalo ani Rusko ani ostatní Slované. Naopak národové slovanští přesto, že jsou německým nebezpečím stále ohrožováni, zůstávají žárliví na svou individualitu a nezávislost Politický panrusismus a panslávský centralismus jak nám je líčí Němci a Maďaři, nebyly nikdy v našem programu.*" V té době umírá Lord Kitchener - velká naděje Anglie i Dohody - potopen na křižníku Hamshire na cestě do Ruska s úkolem vypracovat Rusům válečný plán proti Rakousku. 19. října 1916 vyšlo první číslo nově založené týdenní revue „The New Europe“ - Nová Evropa v Londýně z podnětu a v duchu Masarykově s úvahou „Střední Evropa odhalující pangermánské snahy Německa se zachováním Rakouska-Uherska, oslabením Ruska a Slovanů s konečným cílem zničení Anglie“. Koncem listopadu založil Masaryk „Českou tiskovou kancelář“ v Londýně s cílem dodávat anglickému tisku pravidelné, pravdivé a správné informace o politické, hospodářské a vojenské situaci v Rakousku-Uhersku za účelem osvobození rakouských Slovanů. Kromě toho byl na náměstí Piccadilly Circus najat obchod s agitací pro veřejnost. Proti našim aktivitám se stavěly síly trojího druhu: 1) Mezinárodní finance se zájmem na zachování německo-židovského finančního systému, 2) Bojovné římské katolictví s postojem proti zničení největšího zbylého římsko-katolického státu v Evropě, 3) Snobství anglické společnosti, která hleděla na Rakušany jako na příjemné lidi vynikající nad Němce. Situace Masaryka a jeho přátel byla komplikovaná při snaze rakouských špiónů pomluvit Masaryka a z pomalého postupu událostí zvláště po smrti císaře Františka Josefa I. po nástupu Karla I. s vydaným manifestem s mnoha sliby "*svým národům*". Ústřední mocnosti podaly Dohodě první nabídku míru 12. prosince. Hrozilo velké nebezpečí, aby Dohoda nezačala důvěřovat novému císaři Karlu I. Nepříjemnou situaci zachránil prezident Wilson a 30. 12. 1916 byly německé podmínky míru zamítnuty. Proto bylo Národní radou československou upozorněno na vzniklý stav memorandem ministerskému předsedovi Aristidu Briandovi a otištěno 11. 1. 1917 v týdeníku „Nová Evropa“.

Začal rok 1917, třetí rok práce Masarykovy v cizině, již **10. ledna 1917** společnou nótou Spojenců k dotazu Thomase Woodrow Wilsona jejíž součástí byla i věta: "*Osvobození Italů, Slovanů, Rumunů, Čechoslováků od cizí vlády.*" Zásahu na samostatném uvedení naší budoucí státnosti měl Aristid Briand a nepřímo tedy i Masaryk. V anglickém tisku se proti našim ambicím ozvali radikální liberálové a leví germanofilští socialisté. V průběhu novinářského souboje Masaryk uveřejnil 13 článků z toho dva zvláště zajímavé: „Kdybych byl Kaiserem“ z 12. 11. 1916 a Zda bychom se měli modlit za Františka Josefa? z 3. 12. 1916. K německým nabídkám míru poznamenal: „Mír bez vítězství znamená demoralizaci Evropy, mír s vítězstvím znamená demokratizaci Evropy. Našemu odboji prospěly důstojné vlastnosti anglického tisku“. Předsednictvo Českého svazu na říšské radě ve Vídni podepsalo text proti prohlášení spojenců zpracovaný Černínem, zahraničním ministrem Rakousko-Uherské vlády jako protest, když jejich text vlastní obsahoval i kritiku vnitřní politiky. Následně **27. ledna 1917** přinesla „Československá samostatnost“ Masarykovo prohlášení jménem „Československé národní rady v Paříži“ jako kritiku na provinění poslance Josefa Düricha v

Rusku proti zásadám Národní rady. Konečně 24. března byl ve Večeru otištěn článek „V cizích službách“, dodaný rakouskou státní policií s pohrůzkou zastavení listu a v dalších dnech zveřejněný i v ostatních listech podávající tak první oficiální zprávu o činnosti profesora a poslance Masaryka v zahraničí, která byla uveřejněna na domácí půdě.

V souvislosti s budováním našeho československého legionářského vojska zejména v Rusku a neshodách v Odbočce Národní rady působené poslancem Josefem Dürichem tamtéž, přestože na Rusi v té době dlel Milan Rastislav Štefánik, rozhodl se Masaryk opustit místo na Univerzitě v Londýně a pracovat pro nový, tehdy ještě neexistující stát v Rusku. Jeho snahu ještě umocnila únorová (březnová) revoluce, kdy se ministrem zahraničí na Rusi stal Masarykův přítel univerzitní profesor Pavel Nikolajevič Miljukov.

Ale o tom zase někdy příště. Tož šťastnou cestu, pane profesore.

© Vratislav Preclík 19. ledna 2016